

**Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра логопедії та спеціальних методик**

Дипломна робота

магістра

**з теми «МОВЛЕННЄВА ГОТОВНІСТЬ ДІТЕЙ СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ»**

Виконала: студентка 6 курсу
групи KorL1–M19z
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Тринта Марина Валеріївна

Керівник:
Руденко Л.М.,
доктор психологічних наук,
професор

Рецензент:
Вержиховська О.М.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри
психолого-медико-педагогічних основ
корекційної роботи

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ ГОТОВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ	6
1.1. Сучасний стан проблеми готовності до школи дітей старшого дошкільного віку	6
1.2. Теоретичний аналіз феномену «мовленнєва готовність» до школи у структурі загальної готовності	11
1.3. Педагогічні умови формування мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі.....	24
Висновки з розділу 1.....	31
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ ГОТОВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ	35
2.1. Характеристика рівнів мовленнєвої готовності старших дошкільників	35
2.2. Формувальний етап дослідження.....	49
2.3. Аналіз та результати контрольного етапу дослідження	65
Висновки з розділу 2.....	67
ВИСНОВКИ	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	72
ДОДАТКИ	78

ВСТУП

Актуальність теми дослідження визначається процесом модернізації сучасної освіти України («Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті», «Базовий компонент дошкільної освіти», Закон України «Про дошкільну освіту»), що зумовлює подальше наукове вивчення проблеми до навчання в школі. Одне із провідних місць у формуванні готовності дітей дошкільного віку до навчання у школі посідає мовленнєвий розвиток дітей, зокрема мовленнєва компетенція (чисте і правильне мовлення, багатий словник, вміння вільно спілкуватись з однолітками і дорослими, із знайомими і незнайомими співрозмовниками; виявляти ініціативу у відповідних комунікативних ситуаціях; доречно використовувати етичні норми спілкування). Водночас спостереження за мовленнєвим розвитком старших дошкільників напередодні вступу до школи засвідчують відхилення у значній від вікових нормативних показників за всіма мовними розділами.

Мовленнєва готовність дітей як проблема лінгводидакти досліджувалася багатьма вченими (А. Богуш, М. Вашуленко, Н. Гавриш, А. Іваненко, Г. Ніколайчук, Л. Калмикова, О. Хорошковська та ін.) в різних напрямках. А саме: змістовий аспект навчання дітей передшкільного віку рідної мови та мовленнєвої підготовки до школи (А. Богуш, М. Вашуленко, Н. Орланова, Л. Пенъєвська, О. Усова, О. Ушакова та ін.); формування граматично правильного мовлення (А. Арушанова, К. Крутій, Н. Лопатинська, Н. Маковецька, Г. Ніколайчук, Ф. Сохін та ін.); виховання звукової культури мовлення та навчання грамоти (Г. Беякова, Д. Ельконін, Л. Журова, А. Іваненко та ін.); збагачення словника дітей (Н. Гавриш, І. Непомняща, В. Савельєва, Є. Струніна, О. Ушакова та ін.); розвиток зв'язного мовлення (А. Богуш, Л. Ворошніна, Н. Гавриш, Є. Короткова, Н. Орланова, Т. Постоян та ін.); комунікативний розвиток дитини (Л. Айдарова, Л. Калмикова, А. Маркова, Т. Пироженко та ін.).

Отже, проблема мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі в її цілісному аспекті, є актуальною, що і зумовило вибір теми дослідження «Мовленнєва готовність дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі».

Мета дослідження: дослідити педагогічні умови формування мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі.

Завдання дослідження:

1. Уточнити поняття «мовленнєва компетенція», «мовленнєва готовність» дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі.
2. Визначити критерії і показники мовленнєвої готовності дитини старшого дошкільного віку до школи.
3. Виявити та охарактеризувати рівні сформованості мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі.
4. Дослідити педагогічні умови формування мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі.

Об'єктом дослідження є мовленнєва діяльність дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження: процес формування мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі.

Гіпотеза: формування мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі буде ефективним, якщо забезпечити такі педагогічні умови: організація мовленнєвої спрямованості навчання; активізація мовлення в різних видах діяльності (навчально-пізнавальній, художньо-мовленнєвій, ігровій).

Методи дослідження: теоретичні: аналіз та узагальнення психолого-педагогічної, лінгвістичної і методичної літератури щодо мовленнєвої готовності старших дошкільників до навчання у школі; емпіричні: цілеспрямоване спостереження за мовленням старших дошкільників, анкетування, бесіда, аналіз календарних планів вихователів, освітніх програм

ЗДО щодо визначення стану досліджуваної проблеми мовленнєвої підготовки старших дошкільників до шкільного навчання; педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний); статистичні: кількісний і якісний аналіз експериментальних даних щодо рівнів сформованості мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі.

Місце проведення дослідження. Дослідження проводилось на базі ДНЗ №19 «Барвінок» м. Чернівці.

Теоретичне значення: уточнено поняття «мовленнєва компетенція», «мовленнєва готовність»; ґрунтовно вивчено проблему готовності до школи дітей старшого дошкільного віку; подальший розвиток одержало теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка педагогічних умов формування мовленнєвої готовності дошкільників до навчання у школі.

Практична значущість полягає у дослідженні педагогічних умов формування мовленнєвої готовності дітей до шкільного навчання; створенні системи мовленнєвих ситуацій, ігрових мовленнєвих вправ, мовленнєвих дидактичних ігор, спрямованих на активізацію мовлення дітей. Експериментальний матеріал може використовуватись у практиці роботи закладів дошкільної освіти.

Апробація роботи: матеріали дослідження обговорювались на науково-практичній студентській конференції факультету корекційної та соціальної педагогіки і психології (березень 2020 р.).

Структура дослідження. Дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного нами теоретико-практичного вивчення проблеми формування мовленнєвої готовності дітей до школи дозволили нам сформулювати наступні висновки та узагальнення.

1. Мовленнєва готовність дітей до школи – це наявність у них певної суми знань і уявлень про довкілля; достатній лексичний запас, обізнаність з формулами мовленнєвого етикету, образними виразами, прислів'ями, приказками, загадками; оволодіння чистою і правильною звуковимовою, граматичною правильністю мовлення; вміння послідовно, логічно і зв'язно висловлюватись, переказувати тексти, будувати розповідь; оволодіння фонетичним сприйманням і звуковим аналізом слів; вміння уважно слухати відповіді інших, педагога, цілеспрямовано й точно відповідати на запитання; помічати, виправляти мовні помилки (сформованість оцінно-контрольних дій), доповнювати відповіді однолітків. Мовленнєва компетенція – це комплексне застосування дитиною мовних і немовних засобів (міміка, жести, рухи) з метою комунікації; вміння адекватно і доречно практично користуватися мовою в конкретних навчальних і соціально-побутових ситуаціях; вміння самостійно орієнтуватись у ситуації спілкування, ініціативність спілкування; вміння приймати, вирішувати самостійно мовленнєве завдання.

2. Нами було визначено критерії і показники сформованості мовленнєвої готовності старших дошкільників до шкільного навчання. З-поміж них: фонетична компетенція (правильна вимова звуків, розвиток фонематичного слуху, виразність мовлення); лексична компетенція (словникове багатство, розуміння семантики слів); граматична компетенція (морфологічна правильність мовлення, синтаксична будова мовлення, наявність оцінно-контрольних дій); діалогічна та монологічна компетенція (вміння будувати діалог з партнером, зв'язні висловлювання репродуктивного характеру, зв'язні висловлювання творчого характеру); комунікативна компетенція (наявність формул мовленнєвого етикету, ініціативність

спілкування).

3. Педагогічними умовами формування мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі виступили: мовленнєва спрямованість навчання; включення мовлення у різні види діяльності (навчально-пізнавальну, художньо-мовленнєву, ігрову). Результати констатувального експерименту засвідчили, що переважна більшість дошкільників знаходилася на середньому (36% – експериментальна, 28% – контрольна групи) і низькому (18% – експериментальна, 24% – контрольна групи) рівнях сформованості мовленнєвої готовності до навчання у школі.

4. На формувальному етапі були досліджені визначені педагогічні умови формування мовленнєвої готовності старших дошкільників до навчання у школі. Формувальний етап складався з трьох етапів (інформаційно-мовленнєвий, діяльнісно-комунікативний, оцінно-коригуючий). До кожного етапу було розроблено систему завдань, мовленнєвих ігор, ситуацій, спрямованих на формування мовленнєвої готовності дошкільників до шкільного навчання.

5. Контрольний етап дослідження засвідчив позитивні кількісні та якісні зміни щодо рівнів сформованості мовленнєвої готовності старших дошкільників до школи. Особливим показником є зміни у високому та достатньому рівні експериментальної та контрольної групи. Високого рівня мовленнєвої готовності досягли 26% дітей (на констатувальному етапі їх було 12%) . На достатньому рівні стало 48% дітей (до дослідного навчання таких дітей було 34%). Щодо дітей контрольних груп, то високий рівень спостерігається у 16% дітей (на констатувальному етапі було 12%). На достатньому рівні відтепер стало 42% дітей (до початку навчання було 36%).

6. У процесі дослідного навчання окреслились певні тенденції щодо формування мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі: а) формування мовленнєвої готовності дітей до шкільного навчання підвищується за умови комплексного планування всіх мовленнєвих завдань (звукова культура, граматична правильність мовлення, словник,

зв'язне мовлення) на кожному мовленнєвому занятті; б) прослідковується залежність формування мовленнєвої готовності старших дошкільників до навчання у школі від залучення дітей у ситуації комунікативно-мовленнєвого спілкування як на заняттях, так і в повсякденному житті.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у розробці експериментальної методики щодо забезпечення наступності у мовленнєво-комунікативному розвитку старших дошкільників і учнів першого класу початкової школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні / А. М. Богуш, Г.В. Беленька, О. Л. Богініч та ін. ; наук. кер. проф. А. М. Богуш. Київ: Світоч, 2012. 26 с.
2. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика навчання дітей рідної мови : підручник / А.М.Богуш, Н.В. Гавриш. Київ: Вища школа, 2007. 542с.
3. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика: теорія і практика / А. М. Богуш. Запоріжжя: Просвіта, 2000. 216 с.
4. Богуш А. М. Витоки мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку: програма та методичні рекомендації / упоряд. А. М. Богуш. Одеса: Маяк, 1999. С. 10-22.
5. Богуш А.М. Методика навчання української мови в дошкільному закладі / А.М. Богуш. К.: Вища школа, 1993. 327 с.
6. Богуш А. М. Мовленнєва готовність старших дошкільників до навчання у школі / А. М. Богуш, Н. Є. Шиліна. Одеса : ПНЦ АПН України, 2003. 492 с.
7. Богуш А. М. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти. Дошкільна освіта / А. М. Богуш. Харків: Видавництво «Ранок», 2011. 176 с.
8. Богуш А.М., Шиліна Н.Є. Мовленнєва готовність старших дошкільників до навчання у школі. Одеса: ПНЦ АПН України, 2003. 335с.
9. Вашуленко М. Формування мовної особистості молодшого школяра в умовах переходу до 4-річного початкового навчання. *Початкова школа*. 2000. № 4. С. 11-14.
10. Венгер Л. А. Психологическая готовность ребенка к школе. *Вопросы психологии*. 1984. № 4. С. 12-14.
11. Волкова Н. П. Педагогіка: навч. посіб. / Н. П. Волкова. Київ: Академія, 2001. 576 с.
12. Вороніна Т. Наука про дитинство і сучасна освіта. *Дошкільня*.

2012. № 3(23). С. 4-5.

13. Гильбух Ю. З. Диагностика психологической готовности к школьному обучению. *Темперамент и познавательные способности школьника*. Киев, 1993. С. 178-208.

14. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. Київ: Либідь, 1997. 376 с.

15. Доника В.Ф. Логопедическая работа при обучении грамоте. *Начальная школа*. 1990. № 7. С. 18-22.

16. Дошкільне дитинство: особливості розвитку. Психологічні вікові характеристики дітей. Мовленнєвий розвиток дитини дошкільного віку. В кн.: *Малятко. Програма виховання дітей дошкільного віку*. К. 1999. С. 15-21.

17. Запорожец А. В. Педагогические и психологические проблемы всестороннего развития и подготовки к школе старших дошкольников. *Дошкольное воспитание*. 1972. № 4. С. 2-3.

18. Ельцова О.М. Методика обучению пересказу. *Справочник старшего воспитателя дошкольного учреждения*. 2009. №1. С. 27-34.

19. Ефименкова Л.Н. Формирование речи у дошкольников. М.: Просвещение, 1981. 245 с.

20. Калмикова Л. Розвиток описового мовлення: психолінгвістичний аналіз. *Дошкільне виховання*. 2003. № 4. С.19-21.

21. Калмикова Л. Теоретичні основи і шляхи вдосконалення мовленнєвої підготовки дітей до школи. *Початкова школа*. 2000. № 12. С. 8-12.

22. Калуська Л. В. Комплексна програма розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку «Соняшник»: підручник. Тернопіль: Мандрівець, 2014.144 с.

23. Катаева А.А, Стребелева Е.А. Дидактические игры и упражнения в обучении дошкольников с отклонениями в развитии: пособие для учителя. М.: Просвещение, 2004. 191с.

24. Каше Г.А. Подготовка к школе детей с недостатками речи. М.: Просвещение, 1985. 248 с.
25. Ковшар О. Розвиток мовлення дошкільників засобами народних казок. *Дошкільна освіта : проблеми, пошуки, інновації*: зб. наук. та наук.-метод. праць. Кривий Ріг: КДПУ, 2010. Вип. 1. С. 5-13.
26. Ковшар О.В. Теоретико-методичні засади організації передшкільної освіти: [монографія]. Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2015. 370 с.
27. Ковшар О. Організація мовленнєво-творчої діяльності як засіб розвитку особистості дошкільника. *Педагогіка вищої та середньої школи* : зб. наук. праць. Кривий Ріг, 2011. Вип. 33. С.493-497.
28. Ковшар О. Завдання дошкільної освіти з розвитку особистості. *Проблема підготовки сучасного вчителя*: зб. наук. праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / ред. кол.: Н.С. Побірченко [та ін.]. Умань : ФОП Жовтий О. О., 2013. Вип. 8. Ч. 2. С. 287-293.
29. Коломинский Я. Л. Учителю о психологии детей шестилетнего возраста / Я.Л. Коломинский, Е. А. Панько. Москва : Просвещение, 1988. 200 с.
30. Котырло В. Развитие волевого поведения у дошкольников. Киев : Радянська школа, 1979. С. 39-41.
31. Кравцова Е. Е. Психологические проблемы готовности детей к обучению в школе. Москва: Педагогика, 1991. С.23-24.
32. Крутій К.Л. Граматична норма як компонент культури мовлення дитини дошкільного віку. *Науковий вісник Південноукраїнського державного університету ім. К. Д. Ушинського*. Випуск 4-5. Одеса, 2002. С. 155–161.
33. Крутій К.Л. Мовленнєвий етикет. Програма навчання. Дитина в дошкільні роки. Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2000. 115 с.
34. Крутій К. Л. Освітній простір дошкільного навчального

закладу: монографія: у 2 ч. Ч. 1. Київ : Освіта, 2009. С.235.

35. Литвиненко С. Я. Дитина і середовище. *Проблеми освіти: зб. наук. праць*. Вип. 22. Рівне : РДГУ, 2002. С. 369-377.

36. Леонтьев А.А. Исследование детской речи. Основы теории речевой деятельности. М.: Наука, 1974. С. 12–17.

37. Леонтьев А. Н. К теории развития психики ребенка. *Избранные психологические произведения*: в 2 т. Москва : Педагогика, 1983. Т. 1. С. 281–302.

38. Леонтьев А.А. Язык, речь и речевая деятельность. М.: Наука, 1969. 205 с.

39. Логопедия. Л.С. Волкова, Р.И. Лалаева, Е.М. Мастюкова. М.: Просвещение, 1989. 528 с.

40. Лубовский В.И. Развитие словесной регуляции действий у детей (в норме и патологии). М.: Просвещение, 1978. 165 с.

41. Миронова С.А. Развитие речи дошкольников на логопедических занятиях. М.: Просвещение, 1991. 180 с.

42. Мовленнево-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи: навч.-метод. посіб. А.М.Богущ, Н.І.Луцан. К.:Слово, 2008. 256с.

43. Нарушение речи у дошкольников. Р.А. Белова-Давид. М.: Просвещение, 1972. 204 с.

44. Никашина Н.А. Логопедическая помощь учащимся с речевым недоразвитием. Недостатки речи у учащихся начальных классов массовой школы. М.: Педагогика, 1965. С. 8-32.

45. Основы теории и практики логопеди. Р.Е. Левина. М.: Педагогика, 1968. 422 с.

46. Пироженко Т. А. Коммуникативно-речевое развитие ребенка. Киев: Нора-принт, 2002. – 310 с.

47. Пироженко Т. Чому «гальмує» дошкільна зрілість? *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2012. № 7. С. 9-12.

48. Піроженко Т. Проблема визначення критеріїв оцінювання рівня розвитку дитини. *Дитячий садок*. 2015. № 1. С. 2-7.
49. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Указ Президента України 25 червня 2013 року № 344/2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>
50. Програма виховання і навчання дітей від 2 до 7 років «Дитина». Наук. кер. О. В. Проскура, Н. В. Кудикіна, В. У. Кузьменко. Київ, 2015. 281 с.
51. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт». О. О. Андрієтті, О. П. Голубович, О. П. Долина. Тернопіль: Мандрівець, 2017. 104 с.
52. Психологический словарь. Под. ред. В. В. Давыдова. Москва : Педагогика, 1983. 448 с.
53. Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку: навч. посіб. Упоряд. Л. О.Калмикова, Н. В. Харченко, С.Д. Дем'яненко та ін. Київ: Видавництво «ПП Медведєв», 2007. 300с.
54. Русова С.Ф. Теорія і практика дошкільного виховання / С. Ф. Русова. – Львів : Просвіта, 1993. – 127 с.
55. Русова С. Ф. У дитячому садку. *Вибрані педагогічні твори*. – Київ, 1996. С. 185-202.
56. Савченко О. Новий етап розвитку 4-річної початкової школи. *Дошкільне виховання*. 2001. № 1. С. 6-10.
57. Соботович Е.Ф. Порушення мовного розвитку у дітей та шляхи їх корекції. К.: ІСДО, 1995. 204 с.
58. Спирина Л.Ф. Приёмы выявления речевых нарушений у детей. Основы теории и практики логопедии. М.: Педагогика, 1965. С. 18-25.
59. Сучасні п'ятирічні діти: проблеми та особливості розвитку. За заг. ред. Б. М. Жебровського. Тернопіль: Мандрівець, 2014. 88 с.
60. Тихеева Е. И. Развитие речи детей. Москва: Просвещение,

1967. 215 с.

61. Тищенко В., Рібцун Ю. Як навчити дитину правильно розмовляти: від народження до п'яти років: поради батькам. К.: Літера ЛТД, 2006. 128 с.

62. Українське довкілля: програма. О. Білан, Л. Возна, О.Максименко. Тернопіль: Мандрівець, 2017. 86 с.

63. Фомичева М.Ф. Воспитание у детей правильного произношения. М.: Педагогика, 1971. 295 с.

64. Хрестоматия по логопедии. Под ред. Л.С. Волковой, В.И. Селиверстова. М., 1997. 428 с.

65. Шиліна Н. Є. Формування мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі: дис.... канд. пед.наук: 13.00.02. Одеса, 2003. 321 с.

66. Шиліна Н.Є. Підготовка дітей до школи як педагогічна проблема. *Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського*. Зб. наук. пр. Вип. 9. Одеса, 2001. С. 47-52.

67. Шиліна Н.Є. Формування мовленнєво-комунікативної готовності дітей 5 років до навчання у школі. *Наука і освіта*. 2002. №6. С. 143- 147.

68. Шиліна Н.Є. Мовленнєва готовність дітей до школи як лінгводидактична проблема. *Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського*. Зб. наук. пр. Вип. 10-11. Одеса, 2001. С. 20-25.

69. Шиліна Н.Є. Виявлення рівнів сформованості мовленнєвої готовності дітей до навчання у школі. *Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д.Ушинського*. Зб. наук. пр. Вип. 1-2. Одеса, 2003. С. 125-130.